

การสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัยจากพุทธศิลป์พุทธประวัติเพื่อสื่อสารธรรม
Contemporary Sculptural Creation Based on Buddhist Art and the Buddha's
Biography for Communicating Dhamma

ชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ¹, พุนชัย ปันธิยะ¹, ฉลองเดช คุณานุมัต²

Chaiwoot Punyalert¹, Phunchai Phantiya¹, Chalondej Kuphanumat²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangmai Campus¹, Chiang Mai University²

Corresponding Author E-mail: youmoungpan@gmail.com

บทคัดย่อ

Article Info

Research Article

Received: 24/05/2026

Revised: 26/06/2026

Accepted: 27/06/2026

Published online: 29/06/2026

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมา โครงสร้างเนื้อหาวรรณกรรมพุทธประวัติ 2) วิเคราะห์รูปแบบจิตรกรรมฝาผนัง และประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติในล้านนา 3) สร้างสรรค์ ประติมากรรมร่วมสมัยจากพุทธศิลป์พุทธประวัติเพื่อสื่อพุทธธรรม ผ่านรูปทรง เชิงสัญลักษณ์

ระเบียบวิธีวิจัย การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน ทั้งการวิจัยเชิง เอกสาร ภาคนาม และการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ พื้นที่วิจัยประกอบด้วยวัดและ แหล่งพุทธศิลป์ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และพะเยา จำนวน 24 แห่ง โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 8 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) วรรณกรรมพุทธประวัติเป็นสื่อสำคัญในการ ถ่ายทอดหลักธรรมผ่านเรื่องราวพระพุทธเจ้า และมีบทบาทในการหล่อหลอม ศรัทธาและแนวทางการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน

2) จิตรกรรมและประติมากรรมพุทธประวัติในล้านนามีทั้งรูปแบบ การเล่าเรื่องต่อเนื่องและภาพเชิงสัญลักษณ์ โดยใช้สัญลักษณ์ทางพุทธศิลป์เพื่อ สื่อหลักธรรม พร้อมผสมผสานอัตลักษณ์ท้องถิ่นเข้ากับเนื้อหาพุทธประวัติ

3) การสร้างสรรค์ประติมากรรมพุทธประวัติทั้ง 4 ตอน ได้แก่ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน เป็นการบูรณาการวรรณกรรมพุทธประวัติ หลักธรรม และศิลปกรรมล้านนา ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ โดยใช้การ ออกแบบสามมิติและเทคโนโลยีการพิมพ์สามมิติ เพื่อถ่ายทอดธรรมะผ่านรูปทรง และสัญลักษณ์ร่วมสมัยให้สามารถเข้าถึงผู้ชมในบริบทปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: ประติมากรรมร่วมสมัย, พุทธศิลป์, พุทธประวัติ, ศิลปะล้านนา, การวิจัยเชิงสร้างสรรค์

ได้แก่ การใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์และความเป็นมหาบุรุษในตอนประสูติ ใช้ต้นไม้โพธิ์สื่อสถานที่ในการตรัสรู้ ในตอนตรัสรู้ใช้ธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์ของการประกาศพระธรรมในตอนปฐมเทศนา และใช้อริยาบถปรินิพพานสื่อหลักไตรลักษณ์และความหลุดพ้นในตอนปรินิพพาน อันเป็นการถ่ายทอดพุทธธรรมผ่านรูปทรงและสัญลักษณ์ร่วมสมัยให้เข้าถึงผู้ชมในบริบทปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

Abstract

This research aimed to: 1) study the historical background and content structure of Buddhist biographical literature; 2) analyze the forms of murals and sculptures related to the Buddha's biography in the Lanna region; and 3) create contemporary sculptures based on Buddhist biographical art for communicating Buddhist teachings through symbolic forms.

Research Methodology: This study employed a mixed-methods research approach, integrating documentary research, fieldwork, and creative research. The research area consisted of 24 temples and Buddhist art sites located in Chiang Mai, Lamphun, Lampang, and Phayao provinces. Key informants included eight monks, scholars, artists, and experts in Buddhist art and related fields. Data were collected through documentary studies, field surveys, observations, interviews, and the creative process of contemporary sculptural production.

The research findings revealed that: 1) Buddhist biographical literature serves as an important medium for transmitting Buddhist teachings through narratives of the Buddha's life and plays a significant role in shaping the faith and way of life of Buddhists.

2) Buddhist biographical murals and sculptures in the Lanna region employ both continuous narrative and symbolic forms of representation. Through Buddhist artistic symbols, these artworks communicate Buddhist teachings while integrating local cultural identity with Buddhist narratives.

3) The creation of four contemporary sculptures based on the episodes of the Buddha's Birth, Enlightenment, First Sermon, and Parinirvana represents the integration of Buddhist biographical literature, Buddhist doctrines, and Lanna artistic traditions through a creative research process. Three dimensional design and 3D-printing technology were employed to communicate Dhamma through contemporary forms and symbolic representations. The lotus was used as a symbol of purity and the qualities of the Great Man (Mahāpurisa) in the Birth episode; the Bodhi tree represented the place of Enlightenment in the Enlightenment episode; the Dhammachakra (Wheel of Dhamma) symbolized the proclamation of the Buddha's teachings in the First Sermon episode; and the reclining posture of Parinirvana conveyed the principles of the Three Characteristics of Existence (Tilakkhaṇa) and liberation in the Parinirvana episode. These symbolic forms enabled Buddhist teachings to be effectively communicated and made accessible to contemporary audiences.

Keywords: Contemporary Sculpture, Buddhist Art, Buddha's Biography, Lanna Art, Creative Research.

บทนำ

พุทธประวัติกับบทบาทการสื่อสารธรรมในพระพุทธศาสนาพุทธประวัติเป็นวรรณกรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่ถ่ายทอดเรื่องราวพระชนมชีพของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา จนถึงปรินิพพาน โดยมีได้มีบทบาทเพียงการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น หากยังเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดหลักธรรม คติความเชื่อ และแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมแก่พุทธศาสนิกชนอีกด้วย เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตและจิตวิญญาณของมนุษย์จากการสื่อสารด้วยภาพในยุคก่อนประวัติศาสตร์ สู่การเล่าแบบมุขปาฐะ และพัฒนามาเป็นลายลักษณ์อักษรในเวลาต่อมา วรรณกรรมจึงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสืบทอดองค์ความรู้และคุณค่าทางวัฒนธรรมของสังคม (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, 2560: 21) วรรณกรรมพุทธประวัติเป็นวรรณกรรมสำคัญที่รวบรวมเรื่องราวของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพาน โดยเรียบเรียงจากพระไตรปิฎกให้เป็นระบบเดียวกัน วรรณกรรมประเภทนี้จึงมีบทบาททั้งในฐานะบันทึกทางศาสนาและสื่อกลางในการถ่ายทอดหลักธรรม ซึ่งสามารถสร้างแรงบันดาลใจและปลูกฝังคุณค่าทางจริยธรรมแก่สังคม (กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย, 2544: 24)

พุทธศิลปกรรมเป็นการแสดงออกทางศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากหลักธรรม ความเชื่อ และคติทางพระพุทธศาสนา โดยมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารธรรมผ่านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมทางศาสนา ทำให้นามธรรมทางธรรมะปรากฏเป็นรูปธรรมที่เข้าถึงได้ง่าย งานพุทธศิลป์จึงมิได้มุ่งเพียงความงาม แต่ยังเป็นสื่อกลางแห่งศรัทธา ปัญญา และจิตวิญญาณ และศิลปกรรมพุทธประวัติในล้านนามีลักษณะเด่นด้านการเล่าเรื่องผ่านภาพต่อเนื่องและสัญลักษณ์ทางพุทธศิลป์ เช่น ดอกบัว ต้นโพธิ์ ธรรมจักร และอิริยาบถของพระพุทธเจ้า ซึ่งช่วยถ่ายทอดความหมายเชิงธรรมะได้ทั้งในรูปแบบจิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรม อันสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะ ศรัทธา และการสื่อสารธรรมในบริบทวัฒนธรรมล้านนา

แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะมีองค์ความรู้ด้านหลักธรรมและวรรณกรรมพุทธประวัติที่ลึกซึ้ง แต่การสื่อสารธรรมในสังคมร่วมสมัยกลับเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม เทคโนโลยี และพฤติกรรมการรับสื่อของผู้คน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่นิยมเข้าถึงเนื้อหาผ่านสื่อภาพและประสบการณ์ร่วมสมัยมากกว่าการศึกษาคัมภีร์หรือการฟังเทศนาแบบดั้งเดิม ส่งผลให้การถ่ายทอดธรรมะในรูปแบบเดิมเข้าถึงผู้รับสารได้ลดลง ขณะเดียวกันงานพุทธศิลป์ยังคงยึดติดกับรูปแบบประเพณีนิยม ขาดการตีความและการสร้างสัญลักษณ์ใหม่ที่สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน จึงเกิดความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการสื่อสารธรรมร่วมสมัย ที่สามารถผสานองค์ความรู้ด้านพุทธประวัติ พุทธศิลป์ และแนวคิดทางศิลปกรรม เพื่อถ่ายทอดหลักธรรมให้เข้าถึงผู้ชมยุคใหม่ได้อย่างเหมาะสม อันเป็นแนวทางสำคัญของการศึกษาวิจัยและการสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัยในครั้งนี้

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาถือเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสรรค์พุทธประติมากรรม โดยเฉพาะหลักธรรมที่อธิบายความจริงของชีวิตในมิติของเหตุและปัจจัย ได้แก่ อริยสัจ 4 ซึ่งเป็นความจริงอันประเสริฐว่าด้วยทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และหนทางสู่ความดับทุกข์ อันเป็นโครงสร้างหลักของการเข้าใจชีวิตและการหลุดพ้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 14: 18, พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 19 ข้อ 1703: 543) หลักธรรม อริยสัจ 4 ยังสัมพันธ์กับกระบวนการรู้แจ้งที่ประกอบด้วยญาณ 3 ได้แก่ สัญญาณ กิจญาณ และกตญาณ ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจทั้งในระดับความ

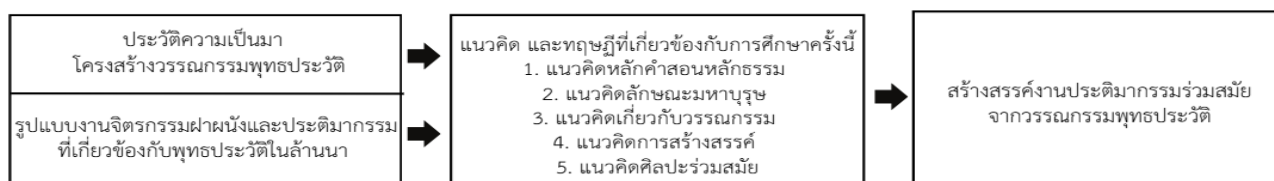
จริง หน้าที่ และการปฏิบัติอย่างครบถ้วน ส่งผลให้เกิดการเข้าถึงการตรัสรู้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 19 ข้อ 1707–1708: 545) ขณะเดียวกัน ในหลักปฏิจาสัมมุปบาทได้อธิบายความเกิดขึ้นและดับไปของทุกขในเชิงกระบวนการ โดยเน้นความสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัยที่อาศัยกันและกันอย่างเป็นระบบ ทำให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริงและนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ (พุทธทาสภิกขุ, 2554: 10) นอกจากนี้ หลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ยังแสดงให้เห็นลักษณะสามัญของสรรพสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่อัตน อันเป็นพื้นฐานของการลดความยึดมั่นถือมั่นและนำไปสู่การพัฒนาทางจิตใจ ในด้านรูปแบบทางศิลปกรรม แนวคิดมหาบุรุษลักษณะมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดลักษณะของพระพุทธรูปประติมากรรม โดยลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการถือเป็นผลแห่งการบำเพ็ญบารมีและเป็นต้นแบบในการสร้างพระพุทธรูป ซึ่งสะท้อนทั้งคติความเชื่อและอุดมคติทางศาสนา (จันทร์ ชูแก้ว, 2539: 23)

ดังนั้น การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและสังเคราะห์องค์ความรู้จากวรรณกรรมพุทธประวัติ จิตรกรรมฝาผนัง และประติมากรรมพุทธประวัติในล้านนา เพื่อนำมาพัฒนาเป็นประติมากรรมร่วมสมัยที่สามารถสื่อสารหลักพุทธธรรมให้เข้าถึงผู้คนในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม ผลการวิจัยนำไปสู่การสร้างสรรค์ประติมากรรมพุทธประวัติ 4 ตอน ได้แก่ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน ซึ่งบูรณาการพุทธศิลป์ หลักธรรม และอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมล้านนาเข้ากับแนวคิดศิลปกรรมร่วมสมัย อันแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของงานประติมากรรมในการเป็นสื่อกลางถ่ายทอดพุทธธรรมและสร้างการเรียนรู้แก่สาธารณชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) ศึกษาประวัติความเป็นมา โครงสร้างเนื้อหาวรรณกรรมพุทธประวัติ
- 2) วิเคราะห์รูปแบบจิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติในล้านนา
- 3) สร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัยจากพุทธศิลป์พุทธประวัติเพื่อสื่อพุทธธรรม

กรอบแนวความคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดการวิจัย

ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ระเบียบวิธีวิจัย

1) รูปแบบวิจัย การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี โดยบูรณาการการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยภาคสนาม และการวิจัยเชิงสร้างสรรค์เข้าด้วยกัน เพื่อศึกษาวรรณกรรมพุทธประวัติ ศึกษาจิตรกรรมฝาผนังและงานประติมากรรม นำไปพัฒนาสู่การสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัยเพื่อสื่อธรรม

การวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาความหมาย แนวคิด และคุณค่าทางพุทธศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมพุทธประวัติ รวมถึงการตีความรูปแบบศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติในบริบทวัฒนธรรมล้านนา เพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาเชิงลึกด้านศาสนา ศิลปะ และการสื่อสาร

การวิจัยเชิงเอกสาร เป็นการศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พุทธศาสนา วรรณกรรมพุทธประวัติ หนังสือ เอกสาร วิชาการ งานวิจัย และข้อมูลด้านพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์โครงสร้างเนื้อหา แนวคิด และรูปแบบการถ่ายทอดเรื่องราวทางพุทธศาสนา

การวิจัยภาคสนาม เป็นการลงพื้นที่สำรวจจิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมพุทธประวัติในพื้นที่ล้านนา จำนวน 24 แห่ง เพื่อศึกษารูปแบบศิลปกรรม องค์ประกอบภาพ สัญลักษณ์ และแนวทางการสื่อสารที่ปรากฏในงานศิลปกรรมจริง โดยใช้การบันทึกภาพ การสังเกต และการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามประกอบการศึกษา

ส่วนการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการนำองค์ความรู้จากการศึกษาเอกสารและภาคสนาม ทั้งด้าน วรรณกรรมพุทธประวัติ จิตรกรรมฝาผนัง และประติมากรรมพุทธประวัติในล้านนา มาสังเคราะห์เป็นแนวคิดในการออกแบบและสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมร่วมสมัย โดยกำหนดแนวคิดจากพุทธประวัติ 4 ตอน ได้แก่ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน ผ่านกระบวนการออกแบบสามมิติและการผลิตผลงานด้วยเทคโนโลยีร่วมสมัย เพื่อสื่อสารหลักพุทธธรรมผ่านรูปทรง องค์ประกอบทางศิลปะ และสัญลักษณ์ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากจิตรกรรมและประติมากรรมพุทธประวัติในล้านนา

2) ประชากรกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้ใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากแหล่งข้อมูลด้านพุทธศิลป์และพุทธประวัติในพื้นที่ล้านนา ประกอบด้วย

2.1) แหล่งข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ วัดและสถานที่สำคัญที่ปรากฏจิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ จำนวน 24 แห่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และพะเยา

2.2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 8 รูป/คน ประกอบด้วยพระสงฆ์ นักวิชาการด้านพุทธศิลป์ ศิลปิน และผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลปกรรม ซึ่งได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจงตามคุณสมบัติที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และพัฒนาแนวคิดสำหรับการสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมร่วมสมัย

3) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม แบบวิเคราะห์จิตรกรรมและประติมากรรม การบันทึกภาพถ่าย การศึกษาจากเอกสารและวรรณกรรมพุทธประวัติ ตลอดจนการใช้โปรแกรมออกแบบสามมิติสำหรับพัฒนาต้นแบบผลงานสร้างสรรค์ เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลด้านพุทธศิลป์และการสื่อสาร

4) การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการทั้งจากเอกสารและภาคสนาม โดยศึกษาคัมภีร์ วรรณกรรมพุทธประวัติ หนังสือ งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์ จากนั้นลงพื้นที่สำรวจจิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมพุทธประวัติในพื้นที่ล้านนา เพื่อบันทึกข้อมูล รูปแบบศิลปกรรม องค์ประกอบภาพ และสัญลักษณ์ทางพุทธศิลป์ รวมถึงรวบรวมข้อมูลสำหรับนำไปใช้ในกระบวนการออกแบบและสร้างสรรค์ผลงาน

5) **การวิเคราะห์ข้อมูล** ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลจากเอกสารและภาคสนามมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลจากเอกสารและภาคสนามมาวิเคราะห์รูปแบบจิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมพุทธประวัติในล้านนา ซึ่งเป็นสื่อศิลปกรรมต้นทางของการศึกษา เพื่อค้นหาแนวคิด เนื้อหา องค์ประกอบทางศิลปะ และสัญลักษณ์ทางพุทธธรรม ก่อนนำผลการวิเคราะห์มาสังเคราะห์เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัยเพื่อสื่อพุทธธรรม

6) **การสร้างสรรค์**

การสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมร่วมสมัยครั้งนี้ เป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวรรณกรรมพุทธประวัติ การวิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนัง และประติมากรรมพุทธประวัติในล้านนา มาสังเคราะห์เป็นแนวคิดในการออกแบบผลงาน โดยกำหนดเนื้อหาจากพุทธประวัติ 4 ตอน ได้แก่ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน เพื่อถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านรูปทรงเชิงสัญลักษณ์ในกระบวนการสร้างสรรค์ ได้แก่

(1) การสังเคราะห์แนวคิด จากวรรณกรรมพุทธประวัติและพุทธศิลป์ล้านนา เพื่อกำหนดสาระสำคัญทางพุทธธรรมและสัญลักษณ์ที่ใช้ในการออกแบบ

(2) การออกแบบภาพร่างและแบบจำลองสามมิติ โดยพัฒนาแนวคิดสู่ภาพร่าง (Sketch Design) และสร้างแบบจำลองด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สามมิติ เพื่อกำหนดรูปแบบ องค์ประกอบ และโครงสร้างของผลงาน

(3) การสร้างต้นแบบผลงาน ด้วยเทคโนโลยีการพิมพ์สามมิติ (3D Printing) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องด้านรูปทรง สัดส่วน และรายละเอียดทางศิลปกรรม

(4) การสร้างผลงานจริงและประเมินผล โดยนำต้นแบบมาผลิตเป็นผลงานประติมากรรมร่วมสมัย พร้อมประเมินความสอดคล้องระหว่างรูปแบบทางศิลปกรรมกับแนวคิดการสื่อพุทธธรรม

ผลการสร้างสรรค์ประกอบด้วยประติมากรรมร่วมสมัยจำนวน 4 ชิ้น ได้แก่ ตอนประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน ซึ่งใช้สัญลักษณ์สำคัญ ได้แก่ ดอกบัว ต้นโพธิ์ ธรรมจักร และอิริยาบถปรินิพพาน เพื่อถ่ายทอดหลักมหาบุรุษ อริยสัจ 4 และไตรลักษณ์ผ่านรูปแบบศิลปกรรมร่วมสมัย

ผลการวิจัย

1) **ประวัติความเป็นมา โครงสร้างเนื้อหาวรรณกรรมพุทธประวัติ** ผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรมพุทธประวัติเป็นแหล่งองค์ความรู้สำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมผ่านเรื่องราวพระพุทธเจ้าตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา จนถึงปรินิพพาน โดยมีการสอดแทรกแนวคิดทางพุทธศาสนา คติธรรม และหลักจริยธรรมผ่านรูปแบบการเล่าเรื่องวรรณกรรมที่ศึกษา ได้แก่ ชินมหาทาน ปฐมสมโพธิกถา ฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พุทธประวัติฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทีปแห่งเอเชีย มีโครงสร้างเนื้อหาที่มุ่งเน้นการลำดับเหตุการณ์สำคัญในพระชนมชีพของพระพุทธเจ้า เพื่อใช้เป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสร้างความเข้าใจในหลักธรรมแก่พุทธศาสนิกชน

2) **วิเคราะห์รูปแบบจิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติในล้านนา** ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบจิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมพุทธประวัติในล้านนาสามารถจำแนกได้ 2 ลักษณะสำคัญ ได้แก่ รูปแบบการเล่าเรื่องแบบต่อเนื่อง ซึ่งนำเสนอเหตุการณ์หลายช่วงเวลาไว้ในพื้นที่เดียว โดยเรียงลำดับตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้

ปฐมเทศนา จนถึงปรินิพพาน และรูปแบบภาพเดียวเชิงสัญลักษณ์ที่เน้นเหตุการณ์สำคัญเพียงตอนเดียว ผ่านสัญลักษณ์ทางพุทธศิลป์ เช่น ดอกบัว ต้นโพธิ์ ธรรมจักร และอิริยาบถของพระพุทธเจ้า ทั้งจิตรกรรมและประติมากรรมเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสื่อสาร และสะท้อนอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของล้านนา

3) การสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัยจากพุทธศิลป์พุทธประวัติเพื่อสื่อพุทธธรรม

การสร้างสรรค์ผลงานในงานวิจัยนี้เป็นกระบวนการสังเคราะห์องค์ความรู้จากการศึกษาวรรณกรรมพุทธประวัติ และศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาพัฒนาเป็นแนวคิดในการออกแบบและสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัย โดยยึดพุทธประวัติเป็นแกนหลักในการถ่ายทอดความหมายเชิงสัญลักษณ์ กระบวนการสร้างสรรค์เริ่มจากการกำหนดแนวคิด โดยนำเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ 4 ตอน ได้แก่ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน มาใช้เป็นโครงสร้างหลักในการออกแบบผลงาน ซึ่งแต่ละเหตุการณ์สะท้อนหลักธรรมและความหมายทางจิตวิญญาณที่แตกต่างกัน จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และพัฒนาเป็นรูปแบบทางศิลปกรรมผ่านการออกแบบภาพร่างและการสร้างแบบจำลอง

ในขั้นตอนการสร้างสรรค์ ผู้ออกแบบได้แปลงเนื้อหาทางธรรมจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรม โดยใช้รูปทรงองค์ประกอบ และสัญลักษณ์ทางศิลปะเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความหมาย ทำให้ผลงานสามารถสื่อสารหลักธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรมและเข้าถึงผู้ชมในบริบทร่วมสมัย

ดังนั้น การสร้างสรรค์ในงานวิจัยนี้จึงเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างวรรณกรรม ศิลปกรรม และแนวคิดทางพุทธศาสนา โดยแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาแนวคิดเชิงสัญลักษณ์สู่รูปแบบประติมากรรมร่วมสมัยที่สามารถสื่อธรรมได้อย่างมีความหมาย มีขั้นตอนการสร้างสรรค์ประติมากรรมพุทธประวัติ มีทั้งหมด 6 ขั้นตอน

(1) การสร้างแบบร่าง

การสร้างภาพร่างประติมากรรมพุทธประวัติทั้ง 4 ตอน เป็นขั้นตอนการสังเคราะห์องค์ความรู้จากวรรณกรรมพุทธประวัติ จิตรกรรมฝาผนัง และประติมากรรมพุทธประวัติในล้านนา เพื่อแปลงเนื้อหาทางพุทธธรรมให้เป็นรูปทรงเชิงสัญลักษณ์ในลักษณะสามมิติ อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัยเพื่อสื่อธรรม

(1.1) ออกแบบโดยให้องค์พระกุมารยืนเหนือดอกบัว อันเป็นสัญลักษณ์ของการอุบัติขึ้นของพระมหาบุรุษ ผู้จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต เส้นโค้งที่โอบล้อมองค์พระได้รับแรงบันดาลใจจากรูปแบบการจัดองค์ประกอบในจิตรกรรมพุทธประวัติล้านนา สื่อถึงการอุบัติขึ้นของมนุษย์ผู้มีศักยภาพในการตรัสรู้ สะท้อนแนวคิดเรื่องความเป็นไปตามเหตุปัจจัย (ปฏิจกสมุปบาทในระดับต้น) และแสดงให้เห็นว่าการเกิดด้านปัญญา โดยการตรัสรู้เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาไปสู่ความรู้แจ้ง ขนาดผลงาน กว้าง 40 เซนติเมตร สูง 40 เซนติเมตร ลึก 14.7 เซนติเมตร

(1.2) ตอนตรัสรู้ ออกแบบโดยให้องค์พระพุทธเจ้าประทับนั่งสมาธิภายใต้รูปทรงต้นโพธิ์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่ปรากฏในจิตรกรรมและประติมากรรมพุทธประวัติในล้านนา สื่อถึงการเข้าถึงพระสัมมาสัมโพธิญาณ การเอาชนะกิเลส การเข้าถึงความจริงของชีวิตตามหลักอริยสัจ ๔ และปฏิจกสมุปบาท อันเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา ขนาดผลงาน กว้าง 18 เซนติเมตร สูง 40 เซนติเมตร ลึก 13 เซนติเมตร

(1.3) ตอนปฐมเทศนา ออกแบบโดยให้องค์พระพุทธเจ้าประทับนั่งแสดงธรรม มีธรรมจักรเป็นองค์ประกอบสำคัญด้านหลัง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการประกาศพระธรรมจักรและการเริ่มต้นเผยแผ่พระพุทธศาสนา สื่อถึงแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาและอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นแนวทางการดับทุกข์อย่างเป็นระบบ ขนาดผลงาน กว้าง 33 เซนติเมตร สูง 40 เซนติเมตร ลึก 26.8 เซนติเมตร

(1.4) ตอนปรินิพพาน ออกแบบโดยให้องค์พระพุทธรูปเจ้าบรมมหาราชวังหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ จากองค์ประกอบในพุทธศิลป์ล้านนา สื่อถึงการดับขันธปรินิพพานและความจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา รูปทรงโดยรวมมุ่งถ่ายทอดความสงบ ความหลุดพ้น และการสิ้นสุดแห่งวัฏสงสาร ขนาดผลงาน กว้าง 36 เซนติเมตร สูง 40 เซนติเมตร ลึก 14 เซนติเมตร

ภาพที่ 2 ประสูติ

ภาพที่ 3 ตรัสรู้

ภาพที่ 4 ปฐมเทศนา

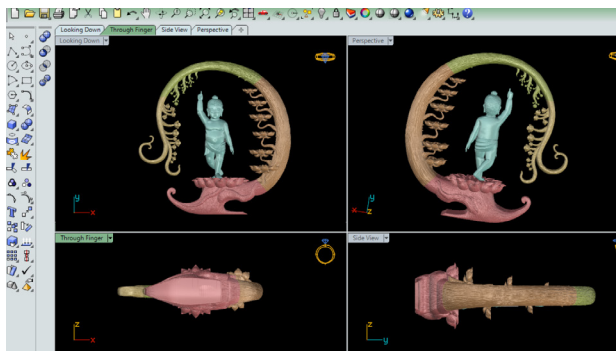

ภาพที่ 5 ปรินิพพาน

ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

(2) การสร้างแบบจำลองผ่านโปรแกรมสามมิติ

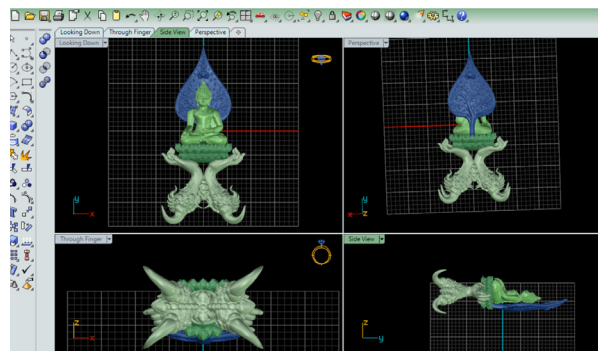
ภายหลังจากการพัฒนาแบบร่าง ผู้วิจัยได้นำภาพร่างทั้ง 4 ตอนเข้าสู่กระบวนการสร้างแบบจำลองสามมิติ (3D Modeling) ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สามมิติ เพื่อกำหนดรูปทรง สัดส่วน องค์ประกอบ และรายละเอียดของผลงานให้มีความสมบูรณ์ก่อนการผลิตต้นแบบจริง โดยสามารถตรวจสอบมุมมองรอบด้าน ปรับแก้โครงสร้าง และพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงกับแนวคิดเชิงสัญลักษณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 6 การสร้างแบบจำลองผ่านโปรแกรมสามมิติ

ตอนประสูติ

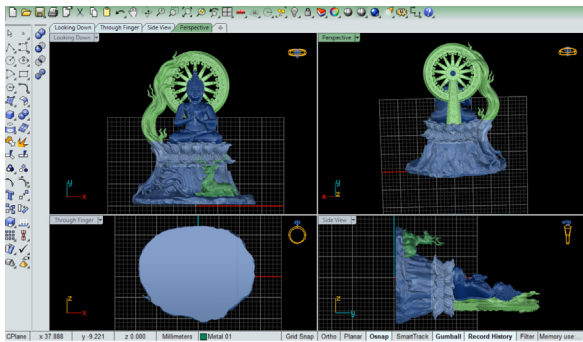
ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

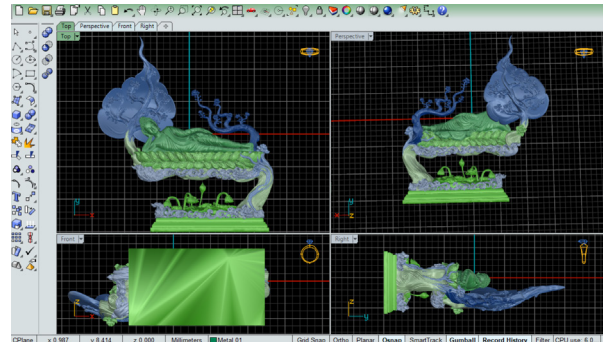
ภาพที่ 7 การสร้างแบบจำลองผ่านโปรแกรม

สามมิติ ตอนตรัสรู้

ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 8 การสร้างแบบจำลองผ่านโปรแกรมสามมิติ
ตอนปฐมเทศนา
ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 9 การสร้างแบบจำลองผ่านโปรแกรม
สามมิติตอนปรินิพพาน
ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

(3) กำหนดวัสดุอุปกรณ์ให้สอดคล้องกับกระบวนการสร้างต้นแบบ โดยใช้เครื่องพิมพ์สามมิติ (3D Printer) และเรซินชนิดไวแสงในการผลิตต้นแบบจากไฟล์ดิจิทัลสามมิติ เพื่อให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้องตามแบบจำลอง จากนั้นจึงใช้เครื่องมือช่าง อาทิ ชุดตะไบ อุปกรณ์ตัดแต่ง พอร์ด้อม (Fordom) และหัวเจียรสำหรับเก็บรายละเอียดพื้นผิว ปรับแต่งรูปทรง นอกจากนี้ยังใช้วัสดุประกอบอื่น ๆ ได้แก่ สีสันน้ำ และ ทองเปลวเพื่อสำหรับการปิดผิว

ภาพที่ 10 เครื่องพิมพ์สามมิติ
ที่มา: นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 11 เรซินน้ำ
ที่มา: นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 12 อุปกรณ์ตัดแต่ง
ที่มา: นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 13 พอร์ด้อม
ที่มา : ชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 14 Foredom ไฟฟ้าในการ
แต่งชิ้นงาน
ที่มา : ชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

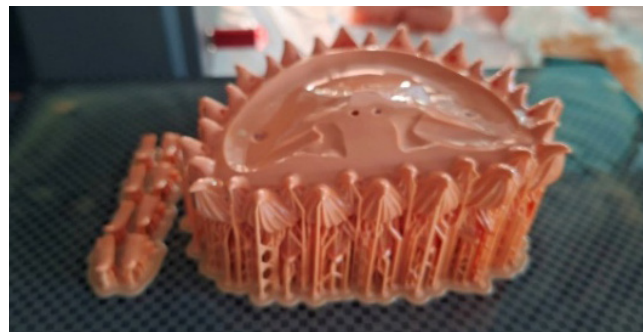
ภาพที่ 15 สีน้ำมัน ทองคำ
เปลวแท้
ที่มา : ชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

(4) การสร้างสรรค์ผลงานจริงด้วยใช้ระบบการถอดต้นแบบจากเครื่องปริ้นสามมิติ ระบบเรซิน

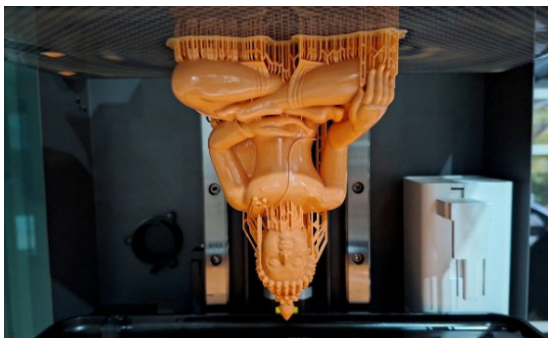
ภายหลังจากการพัฒนาแบบจำลองสามมิติแล้ว ผู้วิจัยได้นำไฟล์ดิจิทัลเข้าสู่กระบวนการผลิตต้นแบบด้วยเครื่องพิมพ์สามมิติระบบเรซิน (Resin 3D Printing) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่สามารถสร้างชิ้นงานที่มีความละเอียดสูงและถ่ายทอดรายละเอียดของรูปทรงเชิงสัญลักษณ์ได้อย่างครบถ้วน กระบวนการผลิตเริ่มจากการจัดวางชิ้นงานในโปรแกรมควบคุมการพิมพ์ กำหนดมุมการพิมพ์และโครงสร้างค้ำยัน (Support Structure) เพื่อป้องกันการเสียรูปของชิ้นงานระหว่างการผลิต จากนั้นจึงทำการพิมพ์ต้นแบบด้วยเรซินไวแสง กระบวนการดังกล่าวช่วยให้สามารถควบคุมความถูกต้องของรูปทรง สัดส่วน และรายละเอียดทางศิลปกรรม อันเป็นส่วนสำคัญในการถ่ายทอดแนวคิดและสัญลักษณ์ทางพุทธธรรมสู่ผลงานประติมากรรมร่วมสมัยได้อย่างสมบูรณ์

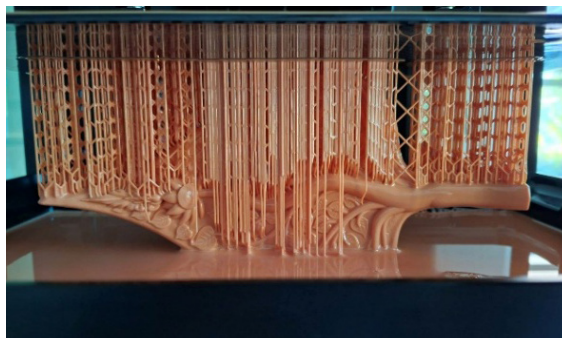
ภาพที่ 16 เทคนิคการสร้างสรรค์ผลงาน เทคนิคการ
พิมพ์ สามมิติระบบเรซิน
ที่มา : ชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 17 เทคนิคการสร้างสรรค์ผลงาน พิมพ์สามมิติ
เทคนิคการพิมพ์สามมิติระบบเรซิน
ที่มา : ชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 18 เทคนิคการสร้างสรรค์ผลงาน เทคนิคการพิมพ์สามมิติระบบเรซิน
 ที่มา : ชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 19 เทคนิคการสร้างสรรค์ผลงาน เทคนิคการพิมพ์สามมิติระบบเรซิน
 ที่มา : ชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

5) ประกอบชิ้นงาน

ภายหลังจากการผลิตต้นแบบด้วยเครื่องพิมพ์สามมิติระบบเรซินและการตกแต่งพื้นผิวในแต่ละส่วนแล้ว ผู้วิจัยได้นำชิ้นส่วนทั้งหมดเข้าสู่กระบวนการประกอบชิ้นงาน โดยตรวจสอบความถูกต้องของสัดส่วน ตำแหน่ง และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบแต่ละส่วน จากนั้นจึงเก็บรายละเอียดรอยต่อ ปรับแต่งพื้นผิว และตรวจสอบความสมดุลขององค์ประกอบโดยรวม ก่อนเข้าสู่ขั้นตอนการทำสีและตกแต่งชิ้นสุดท้าย

ภาพที่ 20 ประกอบชิ้นงาน
 ที่มา : ชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 21 ประกอบชิ้นงาน
 ที่มา : ชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 22 ประกอบผลงานจริงเสร็จสมบูรณ์
ที่มา: นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

(6) เทคนิคการตกแต่งทำสี

การดำเนินการตกแต่งผลงานด้วยกระบวนการทำสีและการปิดทอง เพื่อเพิ่มคุณค่าทางสุนทรียะและเสริมความสมบูรณ์ของการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยเริ่มจากการพ่นสีรองพื้นเพื่อเตรียมพื้นผิวให้พร้อมสำหรับการลงสี จากนั้นใช้สีน้ำหัวเขื่อน้ำ ในการสร้างค่าน้ำหนัก แสงเงา และมิติของรูปทรง เพื่อเน้นรายละเอียดทางประติมากรรมและสร้างความกลมกลืนขององค์ประกอบในแต่ละชิ้นงาน เมื่อสีแห้งสมบูรณ์จึงดำเนินการปิดทองคำเปลวในส่วนสำคัญขององค์ กระบวนการตกแต่งทำสีดังกล่าวจึงมิได้มุ่งเน้นเพียงความงามทางศิลปกรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นส่วนสำคัญในการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านสีสนั วัสดุ และสัญลักษณ์ทางศิลปะร่วมสมัยให้ผู้ชมสามารถเข้าถึงและตีความได้อย่างเหมาะสมในบริบทปัจจุบัน

ภาพที่ 23 ลงสีรองพื้น และลงสีชิ้นงาน
ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 24 ปิดทอง และใช้สำลีเก็บรายละเอียด
ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 25 ผลงานจริงเสร็จสมบูรณ์ ตอน ประสูติ
ขนาด กว้าง 40 ซม. × สูง 40 ซม. × ลึก 14.7 ซม.
ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 26 ตอน ตรัสรู้ ผลงานจริงเสร็จสมบูรณ์
ขนาด กว้าง 18 ซม. × สูง 40 ซม. × ลึก 13 ซม.
ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 27 ผลงานจริงเสร็จสมบูรณ์
ตอน ปฐมเทศนา
ขนาด กว้าง 33 ซม. × สูง 40 ซม. × ลึก 26.8 ซม.
ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

ภาพที่ 28 ผลงานจริงเสร็จสมบูรณ์
ตอน ปรีนิพพาน
ขนาด กว้าง 36 ซม. × สูง 40 ซม. × ลึก 14 ซม.
ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการ โดยพบว่า วรรณกรรมพุทธประวัติเป็นแหล่งองค์ความรู้สำคัญในการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านเหตุการณ์สำคัญในพระชนมชีพของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีได้ทำหน้าที่เพียงบันทึกเรื่องราวทางศาสนา แต่ยังเป็นสื่อในการสร้างศรัทธาและหล่อหลอมคุณค่าทางจริยธรรมแก่พุทธศาสนิกชน นอกจากนี้การวิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมพุทธประวัติในล้านนาพบว่ามีการใช้สัญลักษณ์ทางพุทธศิลป์และรูปแบบการเล่าเรื่องที่สะท้อนทั้งหลักธรรมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเด่นชัด องค์ความรู้ดังกล่าวจึงถูกนำมาสังเคราะห์เป็นแนวคิดในการสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัย 4 ตอน ได้แก่ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน เพื่อถ่ายทอดหลักธรรมเรื่องมหาบุรุษ อริยสัจ 4 และไตรลักษณ์ ผ่านรูปแบบศิลปกรรมร่วมสมัย ส่งผลให้ผลงานสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเผยแผ่พุทธธรรมและการเรียนรู้แก่สาธารณชนได้อย่างเหมาะสมในบริบทสังคมปัจจุบัน

1) ศึกษาประวัติความเป็นมา โครงสร้างเนื้อหาวรรณกรรมพุทธประวัติ

วรรณกรรมพุทธประวัติเป็นสื่อธรรมและเป็นโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ สอดคล้องโดยตรงกับแนวคิดของ พระราชปรียัติ (สฤณี สิริธโร) (2548: 7) ที่อธิบายว่า วรรณกรรมพุทธศาสนาเป็นการเรียบเรียงเนื้อหาธรรมะโดยใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อ สอนและหล่อหลอมจิตใจ ของผู้อ่านหรือผู้ฟัง มิใช่เพียงการเล่าเรื่อง แต่เป็นเครื่องมือถ่ายทอดหลักธรรมอย่างมีชั้นเชิง ในการตีความพุทธประวัติในเชิงสัญลักษณ์ เช่น ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน ว่าเป็นโครงสร้างทางความคิด ที่สะท้อนธรรมะระดับลึกนั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี (2566: 365) ที่อธิบายหลักอริยสัจ 4 ในฐานะโครงสร้างความจริงของชีวิต ซึ่งแสดงลำดับของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นระบบ อันสามารถนำไปสู่ความเชิงนามธรรมได้ นอกจากนี้แนวคิดที่ว่าพุทธประวัติเป็นกระบวนการเรียนรู้ความจริงของชีวิต ยังสอดคล้องกับหลัก ปฏิจจนุปบาทของพุทธทาสภิกขุ ที่อธิบายว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นจากเหตุและปัจจัยอย่างเป็นระบบ และสามารถเข้าใจได้ผ่านกระบวนการของจิต ซึ่งสะท้อนลักษณะ โครงสร้างเชิงเหตุผล ของพุทธประวัติ ในฐานะสื่อธรรม ในคติความเชื่อมีลักษณะเป็นพลวัตและสามารถตีความใหม่ได้ตามบริบท สอดคล้องกับการศึกษาของ แสง แสงบุตร (2556: ก) พบว่า แม้อริยสัจ 4 จะมีโครงสร้างเดิม แต่รายละเอียดสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามการตีความของแต่ละยุคสมัยและบริบททางภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนความยืดหยุ่นของการอธิบายธรรม รวมทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ วินัย ภูระหงษ์ ที่มองว่าวรรณคดีศาสนาเป็นเครื่องมือในการอธิบาย ขยายความ และปรับรูปแบบเนื้อหาธรรมะให้เหมาะสมกับผู้คนในแต่ละบริบท เพื่อให้เกิดความเข้าใจและศรัทธา

2) วิเคราะห์รูปแบบจิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติในล้านนา

รูปแบบจิตรกรรมและประติมากรรมในพื้นที่ล้านนา พบว่ามี การนำเสนอพุทธประวัติผ่านโครงสร้างภาพแบบเล่าเรื่องและแบบสัญลักษณ์ ซึ่งสามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิดทางทัศนศิลป์และสัญวิทยา (Semiotics) กล่าวคือ ภาพมีได้ทำหน้าที่เพียงแสดงรูปทรงแต่เป็นที่สื่อความหมายทางธรรมะ รูปแบบการเล่าเรื่องแบบต่อเนื่อง (Narrative Composition) สอดคล้องกับแนวคิดการรับรู้ของผู้ชมที่สามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ขณะที่รูปแบบภาพเดี่ยวเชิงสัญลักษณ์ (Iconic Composition) เป็นการลดทอนรายละเอียดเพื่อนำสาระสำคัญของเหตุการณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระบวนการคัดเลือกและตีความของศิลปินในการถ่ายทอดธรรมะ

ในด้านประติมากรรม การใช้รูปแบบอริยาบถของพระพุทธรูป เช่น ปางมารวิชัย ปางแสดงธรรม และปางปรินิพพาน เป็นการใช้ภาษาทางศิลปะในการสื่อความหมาย ซึ่งสามารถเข้าถึงผู้ชมได้โดยไม่ต้องพึ่งพาข้อความทางภาษา แสดงให้เห็นถึงพลังของศิลปกรรมในฐานะสื่อที่มีความเป็นสากลอีกทั้ง การผสมผสานอัตลักษณ์ท้องถิ่นล้านนาเข้ากับพุทธประวัติ สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเรื่อง การตีความเชิงวัฒนธรรม (Cultural Interpretation) ที่ทำให้ศิลปกรรมไม่เพียงเป็นสื่อทางศาสนา แต่เป็นสื่อที่สะท้อนอัตลักษณ์ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดศิลปะร่วมสมัยที่เน้นบริบทและความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับสังคม

การวิจัยในครั้งนี้พบว่า รูปแบบจิตรกรรมและประติมากรรมล้านนามีทั้งลักษณะการเล่าเรื่องและเชิงสัญลักษณ์ สอดคล้องกับแนวคิด วรรณคดีศาสนาของ วินัย ภูริพงษ์ (2526: 320) ที่อธิบายว่าการถ่ายทอดเนื้อหาทางศาสนามีได้มุ่งเพียงการเล่าเรื่อง แต่เป็นการสื่อความหมายและหลักธรรมผ่านโครงสร้างเรื่องและสัญลักษณ์ ในภาพจิตรกรรมในฐานะสื่อความหมายทางธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของ ฉลองเดช ภูพานุม (2562: 182) ที่อธิบายว่าศิลปะพุทธศาสนาสามารถสังเคราะห์แนวคิดเชิงนามธรรมให้ปรากฏเป็นรูปธรรมผ่านสัญลักษณ์ทางศิลปะ โดยใช้รูปแบบ องค์ประกอบ และสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อถ่ายทอดความหมายเชิงจิตวิญญาณ ในด้านประติมากรรม การใช้อริยาบถของพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อธรรม สอดคล้องกับแนวคิด มหาปุริสลักษณะและพุทธลักษณะ ที่ปรากฏในงานศึกษาของ สารณีย์ เหลืองพิทักษ์ (2560: ก) ซึ่งชี้ให้เห็นว่ารูปแบบพระพุทธรูปมิได้เป็นเพียงรูปลักษณ์ทางกายภาพ แต่เป็นการสื่อถึงคุณธรรมและความหมายเชิงจิตวิญญาณผ่านรูปทรง

การนำวรรณกรรมพุทธประวัติมาแปลงเป็นประติมากรรมร่วมสมัย เป็นกระบวนการแปลความหมาย (Interpretation) จากนามธรรมสู่รูปธรรม โดยอาศัยทั้งองค์ความรู้ทางศาสนาและหลักการทางศิลปะควบคู่กันในแต่ละตอนของพุทธประวัติ การออกแบบได้สะท้อนแนวคิดทางธรรมที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ตอนประสูติเน้นศักยภาพของมนุษย์ ตอนตรัสรู้เน้นปัญญาและความจริง ตอนปฐมเทศนาเน้นการสื่อสารและจริยธรรม และตอนปรินิพพานเน้นการหลุดพ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดกระบวนการทางธรรม

3) สร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัยจากพุทธศิลป์พุทธประวัติเพื่อสื่อพุทธธรรม

กระบวนการสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัยจากพุทธศิลป์พุทธประวัติ เป็นกระบวนการบูรณาการองค์ความรู้จากวรรณกรรมพุทธประวัติ หลักพุทธธรรม พุทธศิลป์ และเทคโนโลยีการออกแบบสามมิติ โดยใช้การสร้างแบบจำลองสามมิติ (3D Modeling) และการพิมพ์ด้วยระบบเรซิน (Resin 3D Printing) ในการพัฒนาต้นแบบประติมากรรม ทำให้สามารถควบคุมสัดส่วน รูปทรง และรายละเอียดของผลงานได้อย่างแม่นยำ อีกทั้งยังสามารถปรับปรุงต้นแบบก่อนการผลิตจริง ส่งผลให้การถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านรูปทรงและสัญลักษณ์ทางศิลปกรรมร่วมสมัยมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ผลงานทั้ง 4 ตอน ได้แก่ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน แสดงให้เห็นถึงการแปลงองค์ความรู้จากพุทธประวัติและหลักธรรมสู่รูปธรรมผ่านการใช้สัญลักษณ์ทางพุทธศิลป์ เช่น ดอกบัว ต้นโพธิ์ ธรรมจักร และพระพุทธรูปปางต่างๆ ซึ่งสะท้อนคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ควบคู่กับการสื่อสารหลักพุทธธรรมแก่ผู้ชมในบริบทร่วมสมัย สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระนิติพัฒน์ อุชฺชาโร พระอธิวัฒน์ รตนวณฺโณ พูนชัย ปันธิยะ และสมหวัง แก้วสุฟอง (2566: 98) พบว่า การสร้างสรรค์พระพุทธรูปทรงเครื่องต้นแบบด้วยแบบจำลองสามมิติ เป็นกระบวนการบูรณาการคติความเชื่อ รูปแบบพุทธศิลป์ และเทคโนโลยีการพิมพ์สามมิติ เพื่อพัฒนาพระพุทธรูปที่ยังคงอัตลักษณ์ทางพุทธศิลป์ควบคู่กับการประยุกต์ใช้นวัตกรรมดิจิทัล โดยเทคโนโลยีการออกแบบและการพิมพ์สามมิติช่วยเพิ่มความแม่นยำในการออกแบบ ลดข้อจำกัดของการสร้างต้นแบบแบบดั้งเดิม และเอื้อต่อการพัฒนางานสร้างสรรค์ทางพุทธศิลป์ให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย

นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปณณวิชญ์ ซาไซ (2568: 15) เรื่อง การสร้างสรรค์ศิลปะด้วยเทคโนโลยีเสมือนจริง (Metaverse) เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้พระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดกาญจนบุรี งานวิจัยดังกล่าวจะใช้เทคโนโลยีเมตาเวิร์สในการนำเสนอองค์ความรู้ เพื่อสื่อธรรม และยังออกแบบจำลอง 3 มิติ ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ พัฒนา และเผยแพร่องค์ความรู้ด้านพุทธศิลป์ให้เข้าถึงผู้คนในยุคดิจิทัล และสอดคล้องแนวคิดของวิชา เจริญสุข (2569: 114) เรื่อง วิวัฒนาการและแนวโน้มของเทคโนโลยีการสร้างแบบจำลอง 3 มิติ ซึ่งอธิบายว่าเทคโนโลยีการสร้างแบบจำลองสามมิติได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องจากระบบคอมพิวเตอร์กราฟิกและการออกแบบด้วยคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีการผลิตดิจิทัล ทำให้แบบจำลองสามมิติไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการออกแบบเท่านั้น แต่เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงกระบวนการออกแบบกับการผลิตจริงในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้การออกแบบสามมิติรวมกับการพิมพ์เรซินในงานวิจัยครั้งนี้ เป็นการใช้ศักยภาพของเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อพัฒนาระบบการสร้างสรรคประติมากรรมร่วมสมัยให้มีประสิทธิภาพทั้งด้านการออกแบบ ความแม่นยำของรูปทรง และการสื่อสารคุณค่าทางพุทธศิลป์

องค์ความรู้จากการศึกษา

1) วรรณกรรมพุทธประวัติในฐานะต้นแบบการสื่อพุทธธรรม ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมพุทธประวัติเป็นแหล่งองค์ความรู้สำคัญในการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมผ่านเหตุการณ์สำคัญในพระชนมชีพของพระพุทธเจ้า องค์ความรู้นี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา การสร้างสรรค์งานศิลปกรรม และการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงผู้เรียนและสาธารณชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) พุทธศิลป์ล้านนาในฐานะแหล่งต้นแบบการสร้างสรรค จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมพุทธประวัติในล้านนาแสดงให้เห็นรูปแบบการถ่ายทอดเนื้อหาพุทธประวัติผ่านองค์ประกอบทางศิลปะและสัญลักษณ์ทางธรรมะ องค์ความรู้นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ ต่อยอด และพัฒนางานพุทธศิลป์ร่วมสมัย โดยยังคงอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมล้านนาไว้ได้อย่างเหมาะสม

3) กระบวนการวิจัยเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาพุทธศิลป์ร่วมสมัย ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการบูรณาการวรรณกรรมพุทธประวัติ หลักพุทธธรรม และพุทธศิลป์ล้านนา สามารถนำไปสู่การสร้างสรรคประติมากรรมร่วมสมัยที่มีคุณค่าทั้งด้านศิลปะและการสื่อสารธรรมะ องค์ความรู้นี้เป็นแนวทางสำหรับศิลปิน นักวิจัย และนักออกแบบ ในการพัฒนาผลงานพุทธศิลป์ร่วมสมัยที่เชื่อมโยงกับบริบทสังคมปัจจุบัน

4) ศิลปะเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดธรรมในบริบทร่วมสมัย ผลงานประติมากรรมร่วมสมัยสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดธรรมะ โดยเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางพุทธศาสนากับรูปแบบศิลปะร่วมสมัย ทำให้การสื่อธรรมเกิดขึ้นได้อย่างมีความหมายและเข้าถึงผู้ชมในปัจจุบัน

5) กระบวนการออกแบบเป็นตัวกลางเชื่อมองค์ความรู้สู่รูปแบบผลงาน กระบวนการออกแบบมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงข้อมูลจากวรรณกรรมและศิลปกรรมเข้าสู่การสร้างสรรค โดยผ่านการวิเคราะห์ การกำหนดแนวความคิด และการพัฒนาเป็นรูปแบบทางศิลปะ ทำให้การถ่ายทอดเนื้อหาธรรมสามารถแสดงออกเป็นรูปธรรมได้อย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับแนวคิดร่วมสมัย

ภาพที่ 29 องค์ความรู้จากงานวิจัย

ที่มา : นายชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

การเผยแพร่งานวิจัย

การเผยแพร่ผลงานประติมากรรมพุทธประวัติทั้ง 4 ตอน ณ วัดดัมภักย์ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 30 พระครูโอภาสปัญญาคม เจ้าอาวาสวัดดัมภักย์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รองเจ้าคณะอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โปรดเมตตามาอนุญาตจัดงานเผยแพร่ผลงานประติมากรรม และเยี่ยมชมผลงาน ณ วัดดัมภักย์ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : ชัยวุฒิ ปัญญาเลิศ

สรุป

การสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัยจากพุทธศิลป์พุทธประวัติเพื่อสื่อธรรม แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมพุทธประวัติทำหน้าที่เป็นโครงสร้างการถ่ายทอดหลักธรรมผ่านเรื่องเล่าที่สามารถตีความเชิงสัญลักษณ์ได้อย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกันยังเป็นสื่อกลางในการแปลงนามธรรมทางธรรมะให้ปรากฏในรูปของรูปทรงและสัญลักษณ์

การสังเคราะห์องค์ความรู้จากวรรณกรรมและศิลปกรรม นำไปสู่การพัฒนาระบบการสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัย โดยใช้พุทธประวัติสำคัญ 4 ตอน ได้แก่ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน ที่สามารถถ่ายทอดหลักธรรมจากนามธรรมสู่รูปธรรม และสื่อสารสู่ผู้ชมในบริบทร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น งานวิจัยนี้เป็น การบูรณาการวรรณกรรม ศิลปกรรม และพุทธธรรม สามารถพัฒนาเป็นกระบวนการสร้างสรรค์เชิงสัญลักษณ์ที่มีความชัดเจน โดยศิลปะทำหน้าที่เป็นทั้งเครื่องมือทางปัญญาและสื่อกลางทางจิตวิญญาณ ที่เชื่อมโยงเนื้อหาธรรมะกับประสบการณ์ของผู้ชมได้อย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

1) ควรศึกษาการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น AR (Augmented Reality) และ VR (Virtual Reality) ร่วมกับพุทธศิลป์และพุทธประวัติ เพื่อพัฒนารูปแบบการสื่อธรรมที่สามารถสร้างประสบการณ์การเรียนรู้เชิงปฏิสัมพันธ์ และเข้าถึงผู้ชมในสังคมดิจิทัลได้มากยิ่งขึ้น

2) ควรศึกษาการออกแบบและสร้างสรรค์พุทธศิลป์ร่วมสมัยในพื้นที่ศาสนสถาน โดยบูรณาการองค์ความรู้ด้านพุทธประวัติ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และการจัดการพื้นที่ทางศิลปกรรม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมผ่านสภาพแวดล้อมทางศิลปะ

3) ควรศึกษารูปแบบศิลปกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactive Art) ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนและผู้ชมมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างความหมายของพุทธธรรม เพื่อขยายบทบาทของศิลปกรรมจากการรับชมไปสู่การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมทางสังคม

4) ควรศึกษาการตีความพุทธประวัติและหลักพุทธธรรมในบริบทร่วมสมัย เพื่อพัฒนาแนวทางการสร้างสรรค์พุทธศิลป์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ค่านิยม และการรับรู้ของผู้คนในปัจจุบัน

5) ควรศึกษาผลกระทบของงานพุทธศิลป์ร่วมสมัยที่มีต่อการรับรู้ ความเข้าใจ และความศรัทธาของผู้ชม เพื่อประเมินประสิทธิภาพของศิลปกรรมในฐานะสื่อกลางในการเผยแผ่พุทธธรรม

6) ควรศึกษาการออกแบบชุดประติมากรรมหรือพื้นที่ศิลปกรรมที่นำเสนอพุทธประวัติครบทั้งกระบวนการตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพาน เพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบแหล่งเรียนรู้ทางพุทธศิลป์สำหรับศาสนสถาน พิพิธภัณฑ์ และพื้นที่สาธารณะในอนาคต

แหล่งอ้างอิง

- กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย. (2544). **พระพุทธเจ้าในทัศนะสามรัตนบุรุษของอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- จันทร์ ชูแก้ว. (2539). **พระพุทธประวัติ: มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จิม สุปังกัต. (2554). **ศิลปะร่วมสมัย (อะไร เมื่อไร ที่ไหน)**. สืบค้นเมื่อ 19 ธันวาคม 2568, จาก <https://arts.su.ac.th/thaicritic/?p=154>
- ฉลองเดช คุณานูมาต. (2562). แนวคิดพระอดีตพุทธเจ้าในงานพุทธศิลป์ล้านนาเพื่อการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย. **วารสารวิจิตรศิลป์**, 10(1), 182-208. Link : <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/fineartsJournal/article/view/127021/141843>
- ฉลองเดช คุณานูมาต. (2556). แนวคิดมหาบุรุษลักษณะ พระพุทธปฏิมา ศิลปะไทลื้อ เมืองน่าน ซึ่งปรากฏใน พระพุทธปฏิมาศิลปะไทลื้อ เมืองน่าน. **วารสารวิจิตรศิลป์**, 4(2), 117-118. Link : <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/fineartsJournal/article/view/77633/62266>
- ชลุต นิมเสมอ. (2533). **องค์ประกอบของศิลปะ**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปณณวิชญ์ ชาญ. (2568).** การสร้างสรรค์ศิลปะด้วยเทคโนโลยีเสมือนจริง (เมตาเวิร์ส) เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้พระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดกาญจนบุรี. **วารสารพุทธศิลปกรรม**. 8(1), 15. Link : <https://so09.tci-thaijo.org/index.php/barts/article/view/6283/4167>
- พระกฤติพงษ์ สุรบุญโญ (อุ่นเมือง). (2567). วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์ของชาวพุทธในสังคมไทย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระนิติพัฒน์ อุชฺชาโร, พระอธิวัฒน์ รตนวณฺโณ, พูนชัย ปันธิยะ, สมหวัง แก้วสุฟอง. (2566).** คตินิยม รูปแบบ และนวัตกรรมการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**. 14(1), 98. Link : <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/263683/176336>
- พระราชปริยัติ (สฤชต์ สิริธโร). (2548). **งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาบรรณาการ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2554). **หลักปฏิบัติเกี่ยวกับปฏิจกสมุปาบท**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- วิชา เจริญสุข. (2569). วิวัฒนาการและแนวโน้มของเทคโนโลยีการสร้างแบบจำลอง 3 มิติ. **วารสารนวัตกรรมสังคมและเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน**. 9(1), 114. Link : <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JRBGS/article/view/279944/191050>
- วินัย ภูระหงษ์. (2526). **วรรณคดีศาสนา**. เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4.มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (2560). **วรรณกรรมพุทธประวัติ: การตีความหมาย พัฒนาการ และคุณค่า**. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สาธณีย์ เหลืองพิทักษ์. (2560) การศึกษาวิเคราะห์มหาบุรุษลักษณะที่ปรากฏในพระพุทธรูปสำคัญใน ล้านนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แสง แสงบุตร. (2556). การอธิบายอริยสัจ 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อิทธิพล ตั้งโฉลก. (2550). **แนวทางการสอนและสร้างสรรค์จิตรกรรมขั้นสูง**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.